وتانشىلدىق سۇيىسپەنشىلىك كۇرەسكەرلەر

ئشول ئجازيراداعى "جىڭعىلشى كاريا"

ـ قۇمايىتتاۋدى تىزگىندەۋدىڭ مامانى ليۋ مىڭتىڭنىڭ بزگى سىتەرىنەن

ليۋ مىڭتيڭ، جۇڭگو علىم اكادەمياسى شينجياڭ ەكولوگيا جانە جاعرافيا زەرتتەۋ ورنىنىڭ زەينەتكە شققان زەرتتەرمەنى، كەريا ەتتى سۇڭعىلا ەگىنشىلىك الاڭىنىڭ باسشىسى، جۇڭگو بوتانيگى، قۇمايىتتاۋدى تىزگىندەۋدىڭ ايتۇلى مامانى. وتانىنىڭ شەكاراسىنداعى قۇمايىتتاۋدى تىزگىندەۋ سىتەرىنە ۇزىن ارناۋداي وسكەلەڭ مۇراتپەن علىمي زەرتتەۋ، جەتىستىكتەردى جالپىلاستىرۋ، علىم جالپىلاستىرۋ ۇگىتى، بۇقارانى كەدەيلىكتەن ارىلتۋعا باستاۋ سياقتى جاقتاردا كورنەكتى ۇلەس قوسىپ، بىرلەسكەن مەملەكەتتەر ۇيىمىنىڭ قورشاعان ورتا جوبالاۋ مەكەمەسى، مەملەكەت جانە ولكە ـ مينيسترلىك دارەجەلى علمي زەرتتەۋ جەتىستىكتەرى سيلبەنان 26 ئتۇرىن ەنشىلەدى.

زەينەتكە شققانىن كەيىن، ول بالا ـ شاعاسىن ەرتىپ حوتانعا تامىر تارتىپ، "اجال تەڭىزى" تاكلاماكان ئشولىنىڭ الدىڭعى شەبىندە بۇقارانى باستاپ قالامشا جەتىلدىرىپ، ورمان وتىرعىزىپ، قۇمايىتتاۋدان ساقتانىپ جانە ونى تىزگىندەپ، ەتتى سۇڭعىلا ەگىپ، بۇقارا ۇشىن دوڭگەلەك داۋلەتكە ۇمتىلۋدىڭ جاڭا جولىن تاۋىپ، ءار ۇلت بۇقاراسى جاعىنان نقىلاسپەن "جىڭعىلشى كاريا" اتالدى.

■ "مەنى وتانىنىڭ شەكارا وڭىرىنە بارۋعا ءبولىڭىز"

1957 ـ جىلى لانجوۋ داشۋەسى بيولوگيا فاكۇلتەتىنەن وقۋ تاۋسۋ الدىنداعى ليۋ مىڭتيڭ سول كەزدە جوعارى دارەجەلى وقۋ ـ اعارتۋ مينيسترلىگىنىڭ مينيستىرى بولىپ تۇرعان ياڭ شيۋفىڭا ءبىر پارشا حات جازىپ، "مەنى وتانىنىڭ ەڭ جاپالى، ەڭ قاجەت ەتەتىن جەرىنە ءبولىڭىز، مەنى وتانىنىڭ شەكارا وڭىرىنە بارۋعا ءبولىڭىز" دەگەن الۇلاعان سەزىمىن بىلدىردى. ول ارماناداعانىنداي جۇڭگو علىم اكادەمياسى شينجياڭ بولىمشە اكادەمياسىنىڭ بيولوگيا زەرتتەۋ كەڭسەسىنە ءبولىنىپ، قۇمايىتتاۋدى تىزگىندەۋ قىزمەتىمەن شۇعىلدانادى.

1959 ـ جىلى ليۋ مىڭتيڭ تاكلاماكان ئشولىن كەشەندى علمي بارلاۋ اترەتىنە قاتىناستى، ءبىر رەتكى بارلاۋدا ول قۇمدى بوگەۋدەگى تاماشا وسىمدىك "تاكلاماكان جىڭعىلىن" بايقايدى. سودان باستاپ ول نلگەرىندى ـ كەيىندى ياركەن كەشەندى علمي بارلاۋ اترەتىنە قاتىناستى، ءبىر رەتكى بارلاۋدا ول قۇمدى بوگەۋدەگى تاماشا وسىمدىك "تاكلاماكان جىڭعىلىن" بايقايدى. سودان باستاپ ول نلگەرىندى ـ كەيىندى ياركەن جىڭعىلى، تارىم جىڭعىلى، جينتا جىڭعىلى، كەڭ وزەكتى جىڭعىل سياقتى جاڭا تۇرلەردى بايقاپ، جۇڭگو جىڭعىل سەمياسىنداعى اعاش تۇرلەرىنىڭ تورتتەن ءبىرىن بايقاعان ادامعا جانە اتىن قويعان ادامعا اينالدى.

جاڭا ءتۇردىڭ بايقالۋى تەك باستالۋى عانا، ول ءۇزىنىڭ نە سىتەۋدى قالايتىندىعىن انىق بىلەدى ـــ جىڭعىلدى كەڭ كولەمدە ەگىپ، تاكلاماكان ءشولىنىڭ جيەگىندە ءبىر ـ بىرلەگەن "جاساندى جاسىل داۋال" تۇرعىزۋ. ول جىڭعىلدىڭ تاڭداۋلى تۇقىمىن تاڭداپ ەگۋ، قالامشا جەتىلدىرۋ، ورمان وتىرعىزۋ جانە كەشەندى اشۇدىڭ ۇزاق ۇاقىتتىق تاجىريەسى مەن زەرتتەۋىنە كىرىسىپ كەتتى. 1993 ـ جىلدان باستاپ ول زەينەتكە شققانىمەن دەمالماي، حوتان ايماعىنىڭ كەريا اۋدانىندا جىڭعىل ەتتى سۇڭعىلاسى ۇلگى سىناق بازاسىن قۇرىپ، نەشە مىلليوندىعان جىڭعىل قالامشاسىن كەڭ كولەمدە ءشولىدىڭ شەتىن بويلاي ەگىپ، 200 مىڭ ءار ۇلت بۇقارالارىن كەدەيلىكتەن ارىلىپ، دوڭگەلەك داۋلەتكە بەت الۋعا باستاپ، ءىس جۇزىندە ارەكەتىمەن قۇمايىتتاۋدى تىزگىندەۋ ارمانىن امالياتتا ايگىلەدى.

■ قۇمدى بوراننىڭ ەڭ الدىڭعى وتىندە پۇنكت قۇردى

حوتان ايماعىنىڭ شەريا اۋدانى تاكلاماكان شولىندەگى قۇمدى بوراننىڭ ەڭ الدىڭعى وتىنە ورنالاسقان مەملەكەت دارەجەلى كەدەي اۋدان. 1982 ـ جىلى كوكتەمدە كوشپەلى قۇمنىڭ ەڭ الدىڭعى شەتى جاڭادان سالىنعان اۋدان قالاشىعىنا نەبارى 1.5 كيلومەتر ارالقتا جاقىندادى، قىسلتايادا اۋتونومياليا رايوندىق حالىق ۇكىمەتى شينجياڭ ەكولوگيا جانە جاعرافيا زەرتتەۋ ورنى، حوتان ايماقتىق علىم ـ تەحنيكا كوميتەتىن جانە شەريا اۋدانىن ءشول زەرتتەۋ پۇنكتىن بىرگە قۇرىپ، كوشپەلى قۇمنىڭ اۋدان ورتالعىنا تاياپ كەلۋىن بوگەۋگە ۇيعارادى، سوندای ـ اق شينجياڭ ەكولوگيا جانە جاعرافيا زەرتتەۋ ورنىنداعى علمي زەرتتەۋ قىزمەتكەرلەرىنىڭ بۇقارانىڭ قۇمدى بوراننىڭ الدىن الىپ، قۇمايىتتاۋدى تىزگىندەۋىنە جەتەكشىلىك ەتىپ، 5 جىل اينالاسىندا العاشقى ناتيجەگە قول جەتكىزۋدى تالاپ ەتتى.

ليۋ مىڭتيڭ مەن قىزمەتتەستەرى "اسكەري سەرت" بەرىپ، 5 جىلدا 60 مىڭ مۇ جەردە كوشپەلى قۇمدى جونگە سالىپ، وسىمدىك جاماعىلىنىڭ قامتۋ كولەمىن 30% تەن 40% كە دەيىن قالپىنا كەلتىرۋ ۇادەسىن بەرەدى. شەريا اۋدانىنىڭ ءىس جۇزىندەگى جاعدايىمەن بىرلەستىرىپ، ولار ورگانيزم ارقىلى قۇمايىتتاۋدىڭ الدىن الۋ مەن يەجەنەريا ارقىلى قۇمايىتتاۋدىڭ الدىن الۋدى ءوزارا ۇشتاستىرۋ تەحنيكاسىن قولدانىپ، الدىمەن شەريا جاسىل القابىنىڭ سىرتىن قورشاي قۇمايىتتاۋدىڭ الدىن الۋدىڭ جالپىلىق جۇيەسىن ورناتىپ، ونان ارى "ءشول ـــ جاسىل القاپ" وتپەلى بەلدەۋىن جالپىلىق ساقتاۋ جۇيەسىن ورناتتى، سوندای ـ اق وتپەلى بەلدەۋدە "استىق، ماقتا، جەمىس ـ جيدەك، تۇت، ءشوپ" ستىرەلدىق اۋىل شارۋاشىلىعىن ورناتىپ، نەبارى 3 جىلدا مىندەتتى ورىندادى.

1985 ـ جىلى ليۋ مىڭتيڭ شەريا ءشول زەرتتەۋ پۇنكتىندە جىڭعىل ەتتى سۇڭعىلاسىن سىناق رەتىندە ەگۋدى باستادى، ول جەرگىلىكتى ادامدار جاعىنان ءشول دالاداعى مەرگيا اتالدى. ءبىر جىلدان كەيىن جىڭعىل ەتتى سۇڭعىلاسى ءساتتى ءوسىپ شىقتى. سودان كەيىنگى نەشە جىلعا دەيىن بۇل زەرتتەۋ جەتىستىگىن ەسكىرىپ سۇراستىرمادى. 1993 ـ جىلعا كەلگەندە، كەريا اۋدانىنىڭ قاتىستى تاراۋلارى داڭقىن ەستىپ، الدەقاشان زەينەتكە شققان ليۋ مىڭتيڭدى ىزدەپ بارىپ، "شەتسىز ـ شەكسىز قۇمنان التىن شايقاۋ" ءادىسىن سۇراستىردى. ول قاتتى اسەرلەنىپ، قۇمايىتتاۋدى تىزگىندەۋ پۇنكتىنەن ءوزى جەتىلدىرگەن جىڭعىلدى ەتتى سۇڭعىلا قالامشاسىن الىپ شىعىپ، كەريا اۋدانى ويتىوعراق اۋىلىنداعى تاجريبە اتىزىنا سىناق رەتىنە ەگەدى.

ايەلى چۇ حۇيفاڭ ەگىپ كۇشەمەلىلىگى جوعارى بولعاندىقتان، 1998 ـ جىلى ليۋ مىڭتيڭنىڭ قاتتى جۇدەپ كەتكەندىگىن، ءۇزىنىڭ دە 8 كيلوگرام سالماق تاستاعاندىعىن ايتتى. ايتسە دە تاقىر كەدەي شارۋالاردى كورگەن ول كۇيەۋىن تۇسىندى.

قۇمدى جەردەگى ەتتى سۇڭعىلا بەي ـ جىعى ءوسىپ، جاساندى جولمەن ەتتى سۇڭعىلانى سىناق رەتىندە ەگۋ ءساتتى بولدى. ليۋ مىڭتيڭ تەحنيكانى بۇقارالار تەگىن ۇيرەتۋگە بەكىدى. جەرگىلىكتى ۇكىمەتتىڭ نلگەرىلەتۋىندە، حوتان ايماعىندا ەتتى سۇڭعىلا ەگىلگەن اۋماق نەشە 100 مىڭ مۇعا جەتىپ، ءونىم مولشەرى ۇزدىكسىز جوعارىلاپ، ءبىر مۇ جەردەگى ەتتى سۇڭعىلانىڭ ءونىم قۇنى 4000 يۋاننان 8000 يۋان ارالىعىنا جەتىپ، ەتتى سۇڭعىلا ەگەتىن كوپتەگەن شارۋا كەدەيلىكتەن ارىلىپ اۋقاتتانىپ، باقىتتى تۇرمىس كەشىردى.

■ ءىس جۇزىندەگى ارەكەتىمەن علىم ـ تەحنيكا حالىق ءۇشىن دەگەن سەرتىن امالياتتا ايگىلەدى

بۇگىندەرى قارتتىق ەگىسەرگەن شاق، بۇىن قابىنۋ سياقتى كوپ ءتۇرلى اۋرۋعا دۇشار بولسا دا، ليۋ مىڭتيڭ ءباز ـ بايماعىسىندای ءبىر جىلدىڭ كوپ ۋاقىتىندا وڭتۇستىك شينجياڭداعى قۇمدى وڭىرلەردە تۇرادى، ول ۇنەمى سول ەسكى موتوتسيكلىن ءمىنىپ، قىستاقتاردى ارالاپ، ءۇي ـ ۇيلەرگە باس سۇعىپ جۇرەدى، بازاردا، اتىزدا كوپشىلىككە ەتتى سۇڭعىلا ەگۋدى ۇيرەتەدى، ءباز ـ بايماعىسىندای علمي زەرتتەۋ مەن امالياتتىڭ ءبىرىنشى شەبىنە قويان ـ قولتىق ارالاسادى. "جىڭعىلدى ءومىر بويى زەرتتەدىم، تاستاي المايمىن"، ـ دەيدى ليۋ مىڭتيڭ. بۇگىندەرى لي مىڭتيڭنىڭ جىڭعىل ەتتى سۇڭعىلاسى الدەقاشان شينجياڭنان شىعىپ، گانسۋ، ىشكى موڭعۇل سياقتى ءارقايسى ءىرى قۇمدى وڭىرلەرگە بىرتىندەپ جالپىلاستى، سوندای ـ اق ءشول جازيرادان حۋاڭحى وزەنىنىڭ تەڭىزگە قۇيار ساعاسىنا بەتتەپ، تەڭىز جاعالاۋىندەگى سورتاڭدانۋى، سىلتىلەۋى ءۇى اۋىر جەرلەردى جونگە سالۋدى باستادى. 2017 ـ جىلى ول تاعى شاندۇڭ ولكەسى چاڭ ـ ي قالاسىنىڭ ەرەكشە تاعايىندالعان مامانى بولىپ، جىڭعىلدى تەڭىز جاعاسىنا ەگۋ تەحنيكاسىن زەرتتەۋگە كۇش سالدى.

"مەنىڭ تۇ باستاعى تاڭداۋىم قاتە ەمەس، بۇكىلدەي دۇرىس بولدى"، ـ دەدى ليۋ مىڭتيڭ. ليۋ مىڭتيڭ وتباسى كەريا اۋدانىنا تامىر تارتىپ، شەت ـ شەگىنە كوز جەتپەيتىن ءشول جازيراعا 60 نەشە جىل بويى سۇيىسپەنشىلىگى مەن ماحابباتىن ارنادى. ول ءۇزىنىڭ ءىس جۇزىندەگى ارەكەتىمەن علىم ـ تەحنيكا حالىق ءۇشىن دەگەن سەرتىن امالياتتا ايگىلەپ، شينجياڭنىڭ علىم سىتەرىنىڭ داڭقى، شارۋالاردىڭ كەدەيلىكتەن ارىلىپ اۋقاتتانۋى، ۇلتتار ىنتىماعى ءۇشىن ءومىر بويى قۇلشىنا ۇلەس قوستى.

كەزىندەگى تەپسە تەمىر ۇزەتىن، اسقاق سەزىمدى جاس قازىر شاشى كۇمىستەي ەپىياق قارتقا اينالدى، ءبىراق ونىڭ قۇمايىتتاۋدى تىزگىندەۋ، جاسىل ورمان ەگۋ ياق السىنا ەشتەڭە بوگەت بولا المايدى.

گرادۋستى كورسەتتى. جۇكتىلىك اسەرىنىڭ كۇشتى بولعانى سونشا، ول نە جەسە سونى قۇسىپ، 30 نەشە كيلوگرامعا ءبىراق ارىقتاسادا، بايماعىسىندای ەسەككە ءمىنىپ شەت ـ شەكسىز شولدەن وتەدى. تۇستە كۇن وتە ىستىق بولعان كەزدەرى ول ارىقتىڭ جاعاسىندا وتىرىپ ەكى ياعىن سۇعا مالۋعا ءماجبۇر بولادى ... 1965 ـ جىلى قىزى دۇنيەگە كەلدى، بالا تۇلىپ 3 ايعا جەتپەي، شەشەسى ونى اتا مەكەننىڭ ۇلكەندەردىڭ قاراۋىنا تاپسىرادى.

ۇ مىڭجۇدىڭ كۇيەۋى ياڭ چيحۇ بۇرىنعى بەيجيڭ اۋىل شارۋاشىلىعى داشۇەسىندەگى ءبيداي مامانى سايي شۇيدىڭ اسپيرانتى. ۇ مىڭجۇ مەن ياڭ چيحۇ مۇراتتارى توعىسقان، تاتۋ ـ ءتاتتى جۇبايلار. ۇ مىڭجۇ شينجياڭعا كەلگەننەن كەيىن كوپ وتپەي، ياڭ چيحۇ بەيجيڭدە قالىپ قىزمەت ىستەۋ ورايىن تاستاپ، ىرىقتىلىقپەن ۇ مىڭجۇدىڭ جاننىڭ كەلىپ قىزمەت ىستەپ، ونى قولداپ، قارايلاسىپ، ونىڭ بار كۇشىمەن قاۋىن، قاربىز تۇقىمىن جەتىلدىرۋ قىزمەتىنە كىرىسۋىنە مۇمكىندىك جاسايدى. سول كەزدەگى شارت ـ جاعداي جاپالى بولۋمەن قوسا، ازىق ـ تۇلىكتە ۇزاق ۋاقىت بويى قورەكتىك كەمشىل بولۋ سەبەبىنەن ياڭ چيحۇدىڭ اسقازانىنا اقاۋ تۇسەدى. 1986 ـ جىلى 4 ـ ايدا ياڭ چيحۇ اسقازان راگىنەن قايتىس بولادى، ۇ مىڭجۇ وسىنىڭ بارلىعىن ءوزىمنىڭ سەبەبىمەن بولدى دەپ ەسەپتەيدى، ول كەزىندە وكىنە: "بارلىعى مەنىڭ سەبەبىم، ۇنەمى اۋىلدا بولىپ، وعان جاقسى قارايلاسا المادىم..." دەيدى.

جۇڭگو ينجەنەريالىق علىمدار اكادەمياسىنىڭ باستىعى سۇڭ جيان ۇ مىڭجۇ مەن ياڭ چيحۇدىڭ نزگى سىتەرىن كورگەننەن كەيىن كوزىنە ەرىكسىز جاس الادى، ول "تىلشى گو مەينيگە جازعان حاتىندا: "ءبىزدىڭ جاس رەسپۇبليكامىز ءدال وسى ۇ مىڭجۇ، ياڭ چيحۇ سياقتى نرگە تاستاردان قالانعان، ءبىزدىڭ وسىزاماندانعان رەسپۇبليكامىز دا وسىنداي نرگە تاستاردان قالانعان" دەيدى تەبىرەنە.

ۇ مىڭجۇدىڭ بەرىك مۇرات ـ سەنىمى، اسىل علمي زەرتتەۋ ءمورالى، قالتقىسز ۇلەس قوسۋ رۋحى "ءشول دالاداعى مەرۋەرت" سياقتى، ءسوز جوق، ءتىپتى دە كوپ كەيىنگىلەردى ءۇزىن قۇدىرەتتەندىرۋگە قۇلشىنۋعا، بەلسەندىلىكپەن العا نلگەرىلەۋگە، جالىق اشپ ۇلەس قوسۋعا شابىتتاندىرا بەرەدى.

ۇ مىڭجۇ جىناعان سورتتارىن رەتتەپ، تازارتىپ، ءوسىرىپ جالپىلاستىرىپ، قۇمىل قاۋىنىن باستابىندای جەكە دىققاندار شارۋاشىلىعىنان تاۋارلانۋعا بەت الدىرىپ، تاۋارلىق قاۋىن بازاسىن جانە سورتتى تۇقىم ءوسىرۋ بازاسىن قۇردى، ونان وندىرىلگەن ساپالى قاۋىندار بۇكىل ەلدىڭ جەر ـ جەردىنە تولاسسىز ساتىلدى. وتكەن عاسىردىڭ 60 ـ جىلدارىنان باستاپ وتكەن عاسىردىڭ 90 ـ جىلدارىنا جەتكەندە، ونىڭ باسقارۋىندا ولكە دارەجەلى سورتتاردى تەكسەرىپ تۇراقتاندىرۋدان وتكەن قاۋىن، قاربىزدىڭ ەرتە، ورتاشا، جاي پىسىتىن سورتتارىنان 19ى تاڭداپ جەتىلدىرىلىپ، جالپىلاستىرىلعان اۋدانى بۇكىل شينجياڭداعى نەگىزگى تاۋارلىق قاۋىن اۋماعىنىڭ 80%ىن قامتىپ، وسى وڭىرلەردەگى قاۋىن سورتتارىنىڭ العاش رەت جاڭالانۋى جۇزەگە اسىپ، تاۋارلىق قاۋىننىڭ ساپاسى، رەتتىلىگى، دەرتكە توزىمدىلىگى مەن تاسىمالعا شىدامدىلىعى جوعارىلادى. دەسەدە، ۇ مىڭجۇ بۇلارمەن عانا قاناعاتتانىپ قالعان جوق، ول قاۋىن زەرتتەۋ جاعىندا الگە دەيىن ۇزدىكسىز نزدەنىس جاسىاۋدا. سول كەزدە اۋىل شارۋاشىلىعى مينيسترلىگىنىڭ قولداۋىندا، ول جۇحايدا، شىنجىدا قاۋىندى سۇلياۋ قالتقىدا توپىراقسىز ءوسىرۋ ۇلگىسىن الدىمەن جولعا قويدى ءارى ءبىر رەتتە تابىسقا جەتتى.

■ قالتقىسز ۇلەس، مەملەكەتتىڭ برگە تاسى

نەشە ونداعان جىلدارداں بەرى، ۇ مىڭجۇ ءۇزىنىڭ جاستىق ورالىن ءشول دالاداعى ەڭ ءتاتتى سكە ارناپ، وسناۋ ىستىق وڭىرىنە ءۇزىنىڭ قايسارلىعىمەن، اقىل ـ پاراساتىمەن جانە ماڭداي تەرىمەن ءۇزىنىڭ مۇراتىن جۇزەگە اسىردى. ونى تانىتىن دوستارىنىڭ بارلىعى ۇ مىڭجۇدىڭ تەلەگەي تابىسى بەرگەن بوداۋى مەن تالاي جوعالتۋىنىڭ وتەۋىنە كەلگەندىگىن بىلەدى...

ول تۇڭعىش بالاسىنا جۇكتى بولىپ جۇرگەندە، يالقۇنتاعداعى تۇيىق شاتقالىندا تۇيىندە تۇرعان بولاتىن، دالىزدەگى تەرمومەتر 50 سەلتسي گرادۋستى كورسەتتى. جۇكتىلىك اسەرىنىڭ كۇشتى بولعانى سونشا، ول نە جەسە سونى قۇسىپ، 30 نەشە كيلوگرامعا ءبىراق ارىقتاسادا، بايماعىسىندای ەسەككە ءمىنىپ شەت ـ شەكسىز شولدەن وتەدى. تۇستە كۇن وتە ىستىق بولعان كەزدەرى ول ارىقتىڭ جاعاسىندا وتىرىپ ەكى ياعىن سۇعا مالۋعا ءماجبۇر بولادى ... 1965 ـ جىلى قىزى دۇنيەگە كەلدى، بالا تۇلىپ 3 ايعا جەتپەي، شەشەسى ونى اتا مەكەننىڭ ۇلكەندەردىڭ قاراۋىنا تاپسىرادى.

ۇ مىڭجۇدىڭ كۇيەۋى ياڭ چيحۇ بۇرىنعى بەيجيڭ اۋىل شارۋاشىلىعى داشۇەسىندەگى ءبيداي مامانى سايي شۇيدىڭ اسپيرانتى. ۇ مىڭجۇ مەن ياڭ چيحۇ مۇراتتارى توعىسقان، تاتۋ ـ ءتاتتى جۇبايلار. ۇ مىڭجۇ شينجياڭعا كەلگەننەن كەيىن كوپ وتپەي، ياڭ چيحۇ بەيجيڭدە قالىپ قىزمەت ىستەۋ ورايىن تاستاپ، ىرىقتىلىقپەن ۇ مىڭجۇدىڭ جاننىڭ كەلىپ قىزمەت ىستەپ، ونى قولداپ، قارايلاسىپ، ونىڭ بار كۇشىمەن قاۋىن، قاربىز تۇقىمىن جەتىلدىرۋ قىزمەتىنە كىرىسۋىنە مۇمكىندىك جاسايدى. سول كەزدەگى شارت ـ جاعداي جاپالى بولۋمەن قوسا، ازىق ـ تۇلىكتە ۇزاق ۋاقىت بويى قورەكتىك كەمشىل بولۋ سەبەبىنەن ياڭ چيحۇدىڭ اسقازانىنا اقاۋ تۇسەدى. 1986 ـ جىلى 4 ـ ايدا ياڭ چيحۇ اسقازان راگىنەن قايتىس بولادى، ۇ مىڭجۇ وسىنىڭ بارلىعىن ءوزىمنىڭ سەبەبىمەن بولدى دەپ ەسەپتەيدى، ول كەزىندە وكىنە: "بارلىعى مەنىڭ سەبەبىم، ۇنەمى اۋىلدا بولىپ، وعان جاقسى قارايلاسا المادىم..." دەيدى.

جۇڭگو ينجەنەريالىق علىمدار اكادەمياسىنىڭ باستىعى سۇڭ جيان ۇ مىڭجۇ مەن ياڭ چيحۇدىڭ نزگى سىتەرىن كورگەننەن كەيىن كوزىنە ەرىكسىز جاس الادى، ول "تىلشى گو مەينيگە جازعان حاتىندا: "ءبىزدىڭ جاس رەسپۇبليكامىز ءدال وسى ۇ مىڭجۇ، ياڭ چيحۇ سياقتى نرگە تاستاردان قالانعان، ءبىزدىڭ وسىزاماندانعان رەسپۇبليكامىز دا وسىنداي نرگە تاستاردان قالانعان" دەيدى تەبىرەنە.

ۇ مىڭجۇدىڭ بەرىك مۇرات ـ سەنىمى، اسىل علمي زەرتتەۋ ءمورالى، قالتقىسز ۇلەس قوسۋ رۋحى "ءشول دالاداعى مەرۋەرت" سياقتى، ءسوز جوق، ءتىپتى دە كوپ كەيىنگىلەردى ءۇزىن قۇدىرەتتەندىرۋگە قۇلشىنۋعا، بەلسەندىلىكپەن العا نلگەرىلەۋگە، جالىق اشپ ۇلەس قوسۋعا شابىتتاندىرا بەرەدى.

2019ـ جىلعى تيانشان قورشاعان ورتانى قورعاۋ ارەكەتى بويىنشا زاڭنىڭ اتقارىلۋىن تەكسەرۋ قيمىلى باستالدى

(باسى 1 ـ بەتتە)

بيىلعى تيانشان قورشاعان ورتانى قورعاۋ ارەكەتى بويىنشا زاڭنىڭ اتقارىلۋىن تەكسەرۋ قيمىلىنىڭ نەگىزگى مىندەتى: شي جينپيڭنىڭ جاڭا ءداۋىر جۇڭگوشا سوتسيالىزم يدەياسىن جەتەكشى ەتىپ، شي جينپيڭنىڭ ەكولوگيالىق ورەكنيەت يدەياسىن ىشكەرىلەي دايەكتىلەندىرىپ، تياناقتاندىرىپ، پارتيا ورتالىق كوميتەتىنىڭ لاستانۋدان ساقتانۋ، جونگە سالۋدان قامال الۋ شايقاسىن جانە كەدەيلىكتەن ارىلتۋدان قامال الۋ شايقاسىن ويداعىداي جۇرگىزۋ جونىندەگى شەشىمدەرى مەن ورنالاستىرۋلارىن دايەكتىلەندىرىپ، تياناقتاندىرىپ، جاڭا داۋىردە پارتيانىڭ شينجياڭدى جونگە سالۋ جالپى جوباسىن دايەكتىلەندىرىپ، تياناقتاندىرىپ، نازاردى قوعام ورنىقتىلىعى مەن بايماندى تىنىشتىق باس نىساناسىنا شوعىرلاندىرىپ، جاسىل تاۋ، تۇنىق سۋ ـــ باعالى بايلىق دەپتىن داڭۋ ۇستانىمىن امالياتتا ايگىلەپ، ماسەلەنى باعدار ەتۋگە تاباندى بولىپ، شينجياڭنىڭ قۇمايىتتاۋدان ساقتانۋ، قۇمايىتتاۋدى جونگە سالۋ قىزمەتىنىڭ زاڭعا ساي ىلگەرىلەتىپ، قۇمايىتتاۋدان ساقتانۋ، قۇمايىتتاۋدى جونگە سالۋ تەحنيكا ينجەنەرياسىن كاسىپ سالالاندىرىپ پايدالانۋدى جەبەپ، ەكولوگيالىق ونىمدىلىكتە پەن ەكونوميكالىق ونىمدىلىكتە تەڭ پايدانى جۇزەگە اسىرۋ.

ءماجلىس مىنالاردى باسا دارىپتەدى: تيانشان قورشاعان ورتانى قورعاۋ ارەكەتى بويىنشا زاڭنىڭ اتقارىلۋىن تەكسەرۋدى ورىستەتۋدىڭ ماڭىزدى ءمانىن تەرەڭ تانىپ، وسى رەتكى زاڭنىڭ اتقارىلۋىن تەكسەرۋدى "اۋەلگى ماقساتتى ۇمتىپاۋ، بورىشتى ەستە بەرىك ساقتاۋ" نەگىزگى تاقىرىپ ەتىپ تاڭداپ، ءىس ىستەۋ ۇستانىمىن ۇستانىپ، نازارياننى امالياتپەن بىرلەستىرۋ باردىسىندا ماسەلەنى شەشۋدىڭ امالى مەن شاراسىن قاراستىرۋ كەرەك. وڭىرلەردىڭ، تاراۋلاردىڭ جاڭا داڭۋ ۇستانىمىن دايەكتىلەندىرۋ، داڭۋ تاسىلىنە بۇرىلىس جاساۋ جاعدايىن، زاڭدى، زاڭ ەرەجەلەردى دايەكتىلەندىرۋ، تياناقتاندىرۋ جاعدايىن، جەرگىلىكتى ۇكىمەتتىڭ زاڭدا بەلگىلەنگەن قىزمەت جاۋاپكەرشىلىگىن تياناقتاندىرۋ جاعدايىن ءتۇيىندى تۇردە تەكسەرۋ؛ "زاڭنىڭ اتقارىلۋىن تەكسەرۋدە، ءسوزسىز، قاتاڭ بولۋ، باقىلاۋدا، ءسوزسىز، تەبىندى بولۋ" پرينسيپىن مىقتاپ ىگەرىپ، زاڭدى اتقارۋ باردىسىندا ساقتالعان كورنەكتى ماسەلەلەردى ىشكەرىلەي تەكسەرىپ، نەگىزگى زاڭنىڭ، زاڭداردىڭ بەدەلىن قورعاپ، زاڭنىڭ، زاڭ ەرەجەلەردىڭ جايپاي ءونىمدى تۇردە اتقارىلۋىن بىلگەرىلەتۋ؛ ماسەلەنى باعدار ەتۋگە تاباندى بولىپ، ماسەلەنى دالمە ـ ءدال، ناقتى تاۋىپ، زاڭنىڭ، زاڭ ەرەجەلەردىڭ اتقارىلۋىنا بەقىل ەتەتىن، قۇمايىتتاۋدان ساقتانۋ، قۇمايىتتاۋدى جونگە سالۋ قىزمەتىنە تۇساۋ بولاتىن كورنەكتى ماسەلەلەردى ءتۇيىندى تۇردە تابۋ كەرەك.

ءماجلىس مىنالاردى تالاپ ەتتى: دەن قويا ۇيمداستىرىپ، ەگجەي ـ تەگجەيلى ورنالاستىرۋ جاساپ، وسى رەتكى زاڭنىڭ اتقارىلۋىن تەكسەرۋدى تىڭعىلقتى ويداعىداي ورىستەتىپ، ناقتى ونىمدىلىككە قول جەتكىزۋگە شىنايى كەپىلدىك ەتۋ كەرەك. نەگىزگى ساتىنىڭ ءبىرىنشى شەبىنە ىشكەرىلەي ارالاسىپ، ناقتى جاعدايدى ۇعىسىپ، "ءتورت تەرىس پىعىلما"، "ءتورت تەرىس ستيلگە"، "ءتورت تەرىس ەرەجەلەر" ، اسەرەسە، فورماشىلدىق پەن تورەشىلدىككە باتىل قارسى تۇرىپ، ءتىپ ـ قاشۋ، ات ۇستىنەن گۇل كورۋ، كوز بوياۋشىلىق ىستەۋ فورماسىنداعى زاڭنىڭ اتقارىلۋىن تەكسەرۋدى باتىل جويۋ كەرەك.

ماجلىستە اۋتونوميالى رايوندىق پارتكومنىڭ تۇراقتى مۇشەسى، اۋتونوميالى رايوننىڭ ورىنباسار ءتوراعاسى ەركىن تۇنياز، شينجياڭ ءوندىرىس ـ قۇرىلىس بيىكتۇانى پارتكومىنىڭ تۇراقتى مۇشەسى، ورىنباسار سىلىكتىجان جاڭ يۇڭ جەكە ـ جەكە اۋتونوميالى رايوننىڭ جانە بيىكتۇانىنىڭ قۇمايىتتاۋدان ساقتانۋ، قۇمايىتتاۋدى جونگە سالۋ جاعدايىنان مالىمەت جاسادى.

ۇعىسۋعا قاراعاندا، 7 ـ ايدىڭ 29 ـ كۇنىنەن 8 ـ ايدىڭ 5 ـ كۇنىنە دەيىن، زاڭنىڭ اتقارىلۋىن تەكسەرۋ 2 گرۋپپاسى قاشقار، حوتان، اقسۋ، تارباعاتاي، سانجى حۇيزۋ اۋتونوميالى وبلىستارى جانە تۇرپان، قارامايلى، بيىكتۇان 14 ـ شىسى كۇنيۇي قالاسىنا بارىپ زاڭنىڭ اتقارىلۋىن تەكسەرۋدى ورىستەتەدى ەكەن.

اۋتونوميالى رايوندىق حالىق قۇرىلتايى تۇراقتى كوميتەتىنىڭ ورىنباسار مەڭگەرۋشىلەرى جۇ حايلۇن، ءمۇتاللىپ قاسىم، دۇڭ شينگۇاڭ، باداي، گۇلشات ابدىقادىر، مانەن زەينەل ماجلىسكە قاتىناستى.

(باسى 1 ـ بەتتە)

بورىش ارقالاۋ"دى ارقاۋ ەتىپ، بۇكىل رايونمىزدىڭ وقۋ ـ اعارتۋ جۇيەسىنە پارتيا ساباعى باياندامامىن جاسادى.

لي پىڭشين بۇكىل رايونمىزدىڭ وقۋ ـ اعارتۋ جۇيەسىنىڭ ءىس جۇزىندەگى جاعدايىمەن ۇشتاستىرىپ، ماجلىسكە قاتىناسقاندارمەن بىرگە پارتيا ۇستاۋىنىڭ تاريحي بىرتىندەي كەمەلدەنىنە، داڭۋ جۇلگەسىنە قايىرىلا قاراپ، مۇنىڭ ىشىنەن پارتيانىڭ اۋەلگى ماقساتىن، بورىشىن تەرەڭ ۇعىندى. ول بىلاي دەپ باسا دارىپتەدى: پارتيا ۇستاۋى ـــ پارتيانىڭ باس ۇستاۋى، پارتيانى باسقارۋدىڭ، پارتيانى جونگە سالۋدىڭ باس قاعيداسى، پارتيامىزدىڭ اۋەلگى ماقساتىن، بورىشىن شوعىرلى ايگىلەگەن. پارتيا ۇستاۋىن، ءىسوز جوق، ەڭ جوعارى ورىنعا قويىپ، پارتيا ۇستاۋىن ۇيرەنۋ، دايەكتىلەندىرۋ باردىسىندا اۋەلگى ماقساتتى، بورىش ارقالاۋدى ۇعىنىپ، "قاندای ادام تاربيەلەۋ، ادامدى قالاي تاربيەلەۋ، كىم ءۇشىن ادام تاربيەلەۋ" ماسەلەسىنە شىنايى، ويداعىداي جاۋاپ قايتارىپ، پارتيا ءۇشىن ادام تاربيەلەۋ، ەمەلەكەت ءۇشىن دارىندى تاربيەلەۋ باعىتىنا تاباندى بولىپ، نازاردى باس نىساناعا شوعىرلاندىرىپ، پارتيا ورتالىق كوميتەتىنىڭ الاڭسىز ەتىپ، حالىق رازى بولاتىن وقۋ ـ اعارتۋ ىستەرىن قۇلشىنا ويداعىداي جۇرگىزۋ كەرەك.

لي پىڭشين بىلاي دەپ اتاپ كورسەتتى: پارتيا ۇستاۋىن ۇيرەنۋدە، دايەكتىلەندىرۋدە وقۋ ـ اعارتۋ قىزمەتىنىڭ ءىس جۇزىندەگى جاعدايىمەن ۇشتاستىرىپ، ءۇزىن كىرىستىرىپ، پارتيا مۇشەسى سالاۋاتىن كىرىستىرىپ، قىزمەت جاۋاپكەرشىلىگىن كىرىستىرىپ، قىزمەتتى كىرىستىرىپ، ماسەلەگە دۇرىس قاراۋ ساناللىعىمەن جانە پىشاقتىڭ ءدۇزىن ىشكە قاراتۋداي بات